

Planska industrijalizacija i nasljeđe 1947. - 1952. godine

VRIJEME GIGANTA

■ *Antonia HOHNJEC, dipl. nov.*

Jedinstvo, Rade Končar, Prvomajska i Tvornica parnih kotlova dio su velikog industrijskog uzleta koji se odvijao u specifičnom, političkom i industrijskom razdoblju. Studijski osvrt na to razdoblje prenio je apsolutne sve ključne momente zagrebačkog industrijskog procvata, ali i mnogo šire.

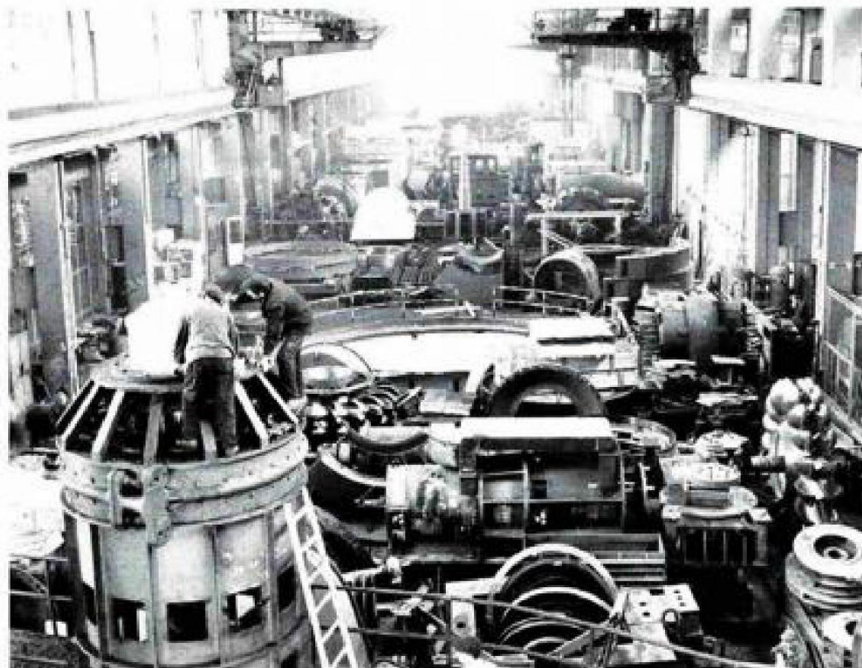
*Detalji iz
proizvodnje
transformatora
u tvornici Rade
Končar u Zagrebu
1954. godine
presnimka fotografije
(Muzej grada Zagreba)*

Studijska izložba 'Vrijeme giganta: planska industrijalizacija i nasljeđe 1947. - 1952.' središnja je aktivnost treće etape projekta Muzeja grada Zagreba pod naslovom 'Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive'. Ona se problemski i kronološki nadovezuje na prethodne izložbe kao što su: 'Modernizacija na periferiji Carstva: 1862. - 1918. (ostvorena 2010)' i 'Industrijski centar države: 1918. - 1945. (ostvorena 2012. godine). Koncept izložbe 'Vrijeme giganta' osmislio je Goran ARČABIĆ, voditelj projekta 'Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive', dok su za oblikovanje izložbe i plakata zaslužne Nina BAČUN, Roberta BRATOVIĆ i Maša POLJANEC iz Kreativnog kolektiva Oaza. Izložba se mogla pogledati u Muzeju grada Zagreba do 13. ožujka ove godine.

Kako je objasnio gosp. Arčabić, izložba je zamišljena tako da se multimedijalnom dimenzijom prenese najvažniji dio iz doba planske industrijalizacije. Izložba je vremenski usmjerena na vrijeme provedbe Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede u Jugoslaviji (između 1947. i 1952. godine), odnosno izgradnje državnih gigantskih tvrtki iz teške i elektrotehničke industrije koje su tada predstavljale ideološku osnovu gospodarskog i društvenog razvoja. Izložba je usmjerena na četiri industrijska sklopa u Zagrebu: Jedinstvo, Rade Končar, Prvomajska i Tvornica parnih kotlova, čije su pojave i razvoj poslužili kao studije slučaja za propitivanje i istraživanje utjecaja politike na proces industrijalizacije.

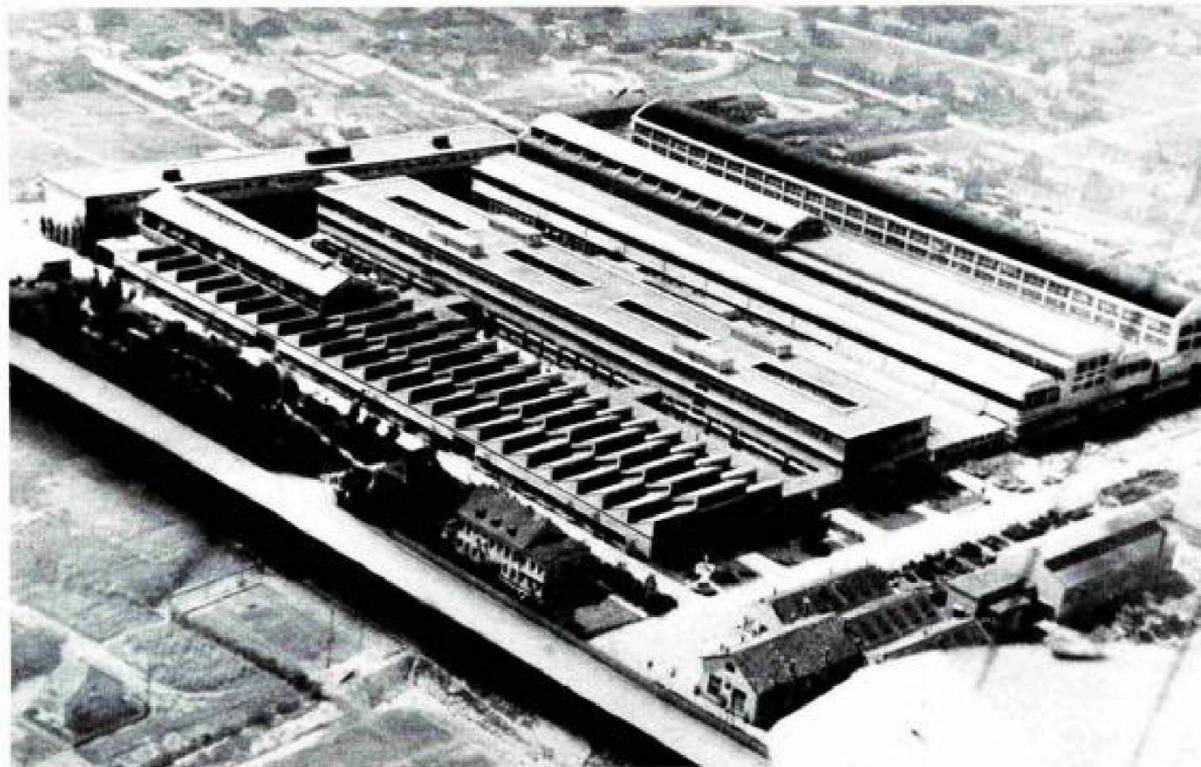
Razdoblje na koje se izložba odnosi je vrlo turbulentno, a riječ je o izrazito dramatičnim

Interijer tvornice Rade Končar 1958. godine
presnimka fotografije
(Muzej grada Zagreba)

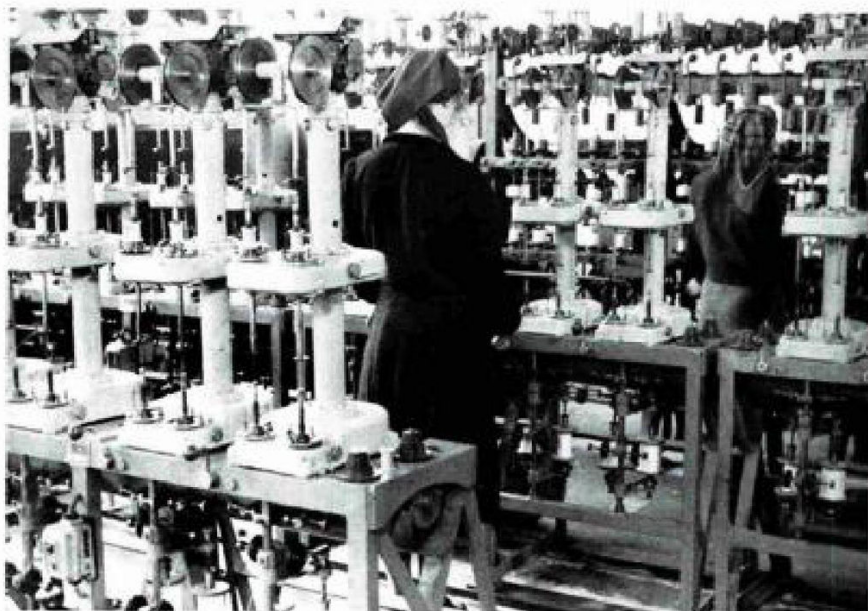
događajima za hrvatsku i svjetsku povijest i upravo je to razdoblje obilježeno velikim promjenama i naglom industrijalizacijom.

Industrijsko nasljeđe je ono na što izložba želi fokusirati posjetitelja i prenijeti mu snažnu poruku industrijalizacije, ali i politike koja je izravno utjecala na cijelo razdoblje. Tvornice koje su se tada gradile bile su građene u duhu 'socijalističkog izraza'. Dakle, riječ je o brznoj, ekonomičnoj gradnji koja se trebala ostvariti što prije, unatoč ograničenjima u pogledu nedostatka odgovarajućih strojeva, alata, cjelokupne mehanizacije, ali i dovoljnog broja stručnih radnika. Tako su se događale česte izmjene projektnih planova, što

Sklop tvornice Rade Končar 1954. godine
presnimka fotografije
(Muzej grada Zagreba)

*Detalj iz odjela namatanja žice tvornice Elka u Zagrebu 1954. godine
presnimka fotografije (Muzej grada Zagreba)*

*Interijer tvornice Prvomajska u Zagrebu 1954. godine
presnimka fotografije (Muzej grada Zagreba)*

*Zgrada uprave i
glavna hala tvornice
Jedinstvo u Zagrebu
1954. godine
presnimka fotografije
(Muzej grada Zagreba)*

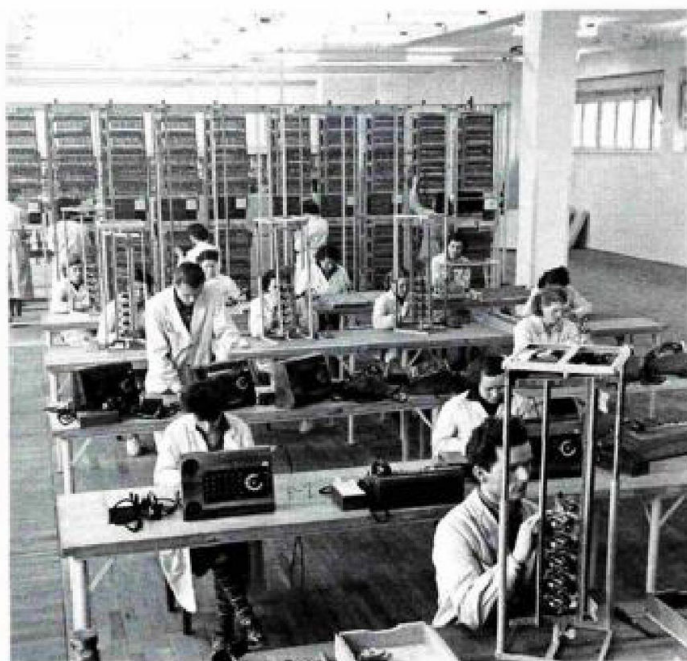
je prisiljavalo arhitekta i građevinare na trenutačne improvizacije koje se danas mogu promatrati kao svojevrsne specifičnosti industrijske arhitekture. Upravo se tada razvija koncept radničkih naselja koja niču blizu velikih tvornica. Riječ je o razdoblju druge polovice četrdesetih i početka pedesetih godina prošlog stoljeća.

Kao primjer iznenadnih nadograđivanja tvornica i nenadanih arhitektonskih preinaka može se spomenuti izgradnja Hale E i Horizontalne vitlaonice u krugu tvornice Rade Končar. Arhitekti Stjepan GOMBOŠ i Mladen KAUZLARIĆ autori su nagrađenog idejnog rješenja industrijskog sklopa Elektroindustrije Hrvatske (od koje je kasnije nastala tvornica Rade Končar, današnja Končar Elektroindustrija), dok izradu konstrukcije potpisuju Vladimir JURANOVIĆ i Otto WERNER. Projekt je u drugoj fazi izmijenjen. Naime, dogradnja hala za proizvodnju i montažu uvjetovana je političkim razlozima te su izvedbe Hale E s Vertikalnom vitlaonicom i Horizontalne vitlaonice zahtijevale brojne inženjerske inovacije.

Zagreb se u teškom razdoblju 'Prve petoljetke' budio u industrijskom zanosu. Lokalna zajednica doživljavala je procvat, gradilišta su bila puna ljudi, baš kao i tvorničke hale. No, nije se razvio samo Zagreb kao grad, već i hrvatsko i tadašnje savezno gospodarstvo, na što je upravo izravno utjecao uzlet tih industrijskih giganta. Moćne parole tadašnjih čelnika i političara snažno su odjekivale radničkim masama.

Kako su se razvijale tvornice i industrija od početka pedesetih, s vremenom je jačala i autonomija tvrtki, što je dakako, rezultiralo boljim i snažnijim odgovorima na potrebe građanstva, ali i širenjem domaćih proizvoda na strana tržišta. Tako dolazi do gospodarskog rasta na što je izravno utjecao snažan razvoj teške industrije. Sve to utjecalo je potom na stvaranje potrošačkog društva pa se iz toga može zaključiti kako su upravo spomenuti industrijski giganti odgovorni za to. Zagreb je tada osjetio moć koju nosi razvoj gospodarstva pa se u skladu s time i sam grad razvijao.

*Detalj iz proizvodnje automatskih telefonskih centrala u tvornici Nikola Tesla u Zagrebu 1954. godine
presnimka fotografije (Muzej grada Zagreba)*

Izložba je fokusirana na četiri velika industrijska giganta: Jedinstvo, Rade Končar, Prvomajsku i Tvornicu parnih kotlova

Multimedijalnom dimenzijom izložba je prenijela i neke od poruka tadašnjih čelnika, koji su u odnosu na svoju veliku ulogu poticali i promovirali ideju planske industrijalizacije

Treba istaknuti kako je veća autonomija odlučivanja u tvrtkama od početka pedesetih rezultirala porastom kvalitete i diversifikacijom proizvodnje te boljim odgovorom na potrebe tržišta. Relativna liberalizacija i otklon od politike visokih investicija države u izgradnju teške industrije ubrzali su gospodarski rast i pomogli stvaranje potrošačkog društva već u tim godinama. Industrijski giganti postali su ujedno važan čimbenik gospodarske i političke snage Zagreba u tadašnjoj socijalističkoj Jugoslaviji.

Fotografija je osnova cijele izložbe i kao takva, snažna i upečatljiva, u cijelosti je prenijela njezinu poruku i ideju

U kojem se pravcu razvijao grad, dovoljno govori i podatak iz popisa stanovništva iz 1953. godine da je u Zagrebu bilo 350 829 stanovnika. Upravo u to vrijeme počinje se graditi filmski kompleks u Dubravi, a osnovano je i Satirično kazalište 'Gavella'. Prvi televizijski prijenos koji je pokrивao svečano otvorenje Zagrebačkog veseljama dogodio se 7. rujna 1956, a 1962. godine s radom počinje veliki televizijski studio u Radničkom domu u Zagrebu. Od 1957. godine Zagreb se širi preko rijeke Save i stvara se Novi Zagreb kao prvo cjelovito urbanističko rješenje za stanovanje. Prva naselja bila su Savski gaj i Zaprude. ■

